

“Ako mogu albanski politolozi,
onda mogu svi!”

Philippe C. Schmitter rođen je 1936. godine u Sjedinjenim Američkim Državama. Studirao je na Dartmouth Collegeu, Universidad Nacional Autónoma de México, Université de Genève i Universityju of California,

*Berkeley, gdje je 1967. godine stekao doktorat na temu interesnih skupina i razvoja u Brazilu. Radio je i predavao na nizu sveučilišta diljem svijeta među kojima su University of Chicago, Stanford University, Harvard University, Université de Genève, Université de Paris I, Universität Zürich, Universidad de Barcelona i Central European University, te kao istraživač u raznim institucijama i zakladama. Među njegovim najznačajnijim radovima su članak *Still the Century of Corporatism?*, knjige *Transitions From Authoritarian Rule: Tentative Conclusions About Uncertain Democracies* (koautor s Guillermom O'Donnellom) i *How to Democratize the EU... and Why Bother?**

mali Levijatan: Vi ste jedan od pionirskih istraživača korporativizma, čije je otkriće bilo pomalo ironično. Upravo kada su se društveni znanstvenici počeli njime baviti, korporativizam je upao u krizu. U kojem smjeru mislite da se takvi institucionalni aranžmani kreću? Postoje li uvjeti pod kojima bi moglo doći do oživljenja korporativizma u Europi?

Philippe C. Schmitter: Korporativizam ima tu posebnost da odlazi i ponovno se vraća, a to se dogodilo više puta. Druga njegova posebnost je da u različitim trenucima dolazi iz različitih političkih smjerova. Isprva je to, naravno, bila ideja katoličkih političkih mislilaca, rekao bih, prilično progresivnih mislilaca unutar katoličke tradicije. Onda je taj sustav preotet, na neki način, od strane autoritarnih režima. Mussolini je prvi i najvažniji primjer. Očekivano, zbog toga je korporativizam bio diskreditiran, ali mnoge zemlje zapravo nisu rastavile institucije koje su postavljene, na primjer, u višijevskoj Francuskoj ili Mussolinijevoj Italiji. Umjesto toga, te su institucije tek dobile nova imena. U kasnim 1930-ima, a pogotovo nakon Drugog svjetskog rata, korporativizam postaje važna sastavnica socijaldemokratske strategije. Glavni razlog ove situacije sada postaje ograničavanje troškova nadnica za vrijeme obnove, dok postoji oskudica radnika. Kako bi se sindikate uvjerilo da prihvate ta ograničenja, morali su biti nagrađeni drugim javnih politikama, pogotovo onim javnim koje imaju veze s razvojem države blagostanja. Također, ograničavanje troškova rada u tom razdoblju pomoglo je punoj zaposlenosti, a cilj je bio održati punu zaposlenost kroz dulje vremensko razdoblje. U osnovnim crtama im je to i uspjelo. To znači da su se zemlje koje su slijedile ovu strategiju oporavile relativno brzo. Nakon toga, naravno, razlog za nastavak postojanja takvog sustava postaje sve manje i manje jasan. Pogotovo ako postoji višak rada i radne snage jer time nezaposlenost postaje primarni problem. S obzirom da se korporativizam stalno reproducira i da prebacuje moć, ne na radnike ili na kapitaliste, već na sindikate i udruge kapitalista, u nekim se zemljama stvorilo ogorčenje naspram obvezne, ili kvazi-obvezne, prirode članstva te naspram oligarhije sindikata i poslovnih udruženja. Tako nastaje svojevrсна liberalna reakcija, koja je, naravno, opći ideološki fenomen. Ona pogađa zemlje kao što su Austrija, Švedska u kratkom razdoblju ili Nizozemska, kao prvi takav slučaj. Djelomice, to je bilo zbog promjene političkih stranaka koje su na vlasti, a djelomice zbog ideološke i interesne reakcije spram korporativizma. Te zemlje nisu rastavile, već su samo smanjile ulogu takvih institucija. Ubrzo nakon toga, korporativizam se vraća na scenu. Što je posebno zanimljivo, najprije se vraća u zemlje kao što je Nizozemska. Nizozemski model, i kasnije irski, postaju vrlo važni iz razloga što se javlja potreba za ograničavanjem i kontroliranjem niza

stvari, više ne samo plaće, kako bi se zemlje kvalificirale za monetarnu uniju. U slučaju Nizozemske, važne stvari su se dogodile ranije jer su ušli u monetarnu uniju pod njemačkom markom, a nizozemska i njemačka valuta zapravo su bile međusobno vezane. Na taj je način Nizozemska ušla u Europsku monetarnu uniju prije svih drugih. Ali jednom kada uđete u monetarnu uniju, čitav niz “rješenja” vam više nije dostupan. Više ne morate toliko kontrolirati troškove nadnica koliko proračunske troškove. Ono što su Nizozemci učinili vrlo uspješno je da su uspjeli uravnotežiti svoj proračun. Također, uspjeli su ispregovarati prirodu same socijalne države. Tako dobijete socijalnu reformu, na primjer, promjenu dobi kada ljudi idu u mirovinu, promjene u plaćanju itd., što druge zemlje nisu postigle. U ostalim zemljama, pak, konzervativne stranke te reforme jednostavno provedu kroz parlamentarni sustav te ubrzo nastaju sukobi i pojavljuje se jako puno ogorčenja. Mnogi su se zato počeli diviti nizozemskom modelu. Postojalo je jedno razdoblje kada je Nizozemska imala najvišu stopu rasta u Europi, gotovo nepostojeću nezaposlenost, nisku inflaciju. Kasnije se nizozemski model počeo mijenjati, a Irska počinje bilježiti značajne uspjehe održavajući troškove nadnica i socijalne troškove niskima, što je, naposljetku, prosljedilo ulaganja prema Irskoj. I Italija, Španjolska i Portugal su koristili korporativističke mehanizme kako bi se kvalificirale za monetarnu uniju. Jednom kada uđu u nju, korporativizam im više jednostavno ne treba. Sada te zemlje, pogotovo Italija ili, primjerice, Mađarska, imaju velike proračunske deficite i, u načelu, prosljeđuju svoje troškove. Trenutno nitko ne govori o korporativizmu, a Europska monetarna unija je dostignuta. Ograničenja na proračun i proračunske deficite su meka, tako da zemlje u Uniji zapravo iskorištavaju situaciju i varaju jer su pristale na određene uvjete, ali ih se ne drže. Moje predviđanje je da će se korporativizam vratiti. A zašto i ne bi, kad se već vratio niz puta? Međutim, pitanje na koje ne mogu odgovoriti jest zašto će se to dogoditi. Dio odgovora leži u činjenici da su institucije i dalje tu. Osnovni monopoli predstavljanja, visoko centralizirane hijerarhijske institucije i vrlo visoke razine članstva u skandinavskim zemljama ili u Austriji su i dalje tu. Možda će se vratiti jednom kada nastupi neka nova ozbiljna kriza, a pretpostavljam da će za većinu zemalja to biti proračunska kriza koja će se fokusirati ne na nametnuta europska pravila, već na socijalna davanja, pogotovo mirovine. Jedna mogućnost je da imate desnu vladu koja će, naprimjer, jednostavno smanjiti mirovine, pogotovo radnicima. Druga mogućnost je da pregovaranjem dođete do nekog sustava. Nameće se, također, i pitanje privremenog rada. S time su se Nizozemci prilično dobro nosili, a taj se problem sada pojavljuje svuda. I moram reći da se najčešće rješava bez korporativizma. Dakle, fleksibilni rad, “fleksigurnost”, danski model itd.

Makar, moram priznati da nisam izbliza pratio danski slučaj pa ne mogu reći kakvu su ulogu imali dogovori između sindikata i poslodavaca na vrhu. Vidio sam samo glavne obrise. Nažalost, kada se o danskom modelu govori, kao što o njemu govore Francuzi, za koje je danski model uzor kojeg treba slijediti, ne kaže se ništa o organiziranim interesima i pregovaranju koji moraju postojati kako bi takav sustav uspio. Danci imaju korporativističku strukturu koju mogu iskoristiti, tako da pretpostavljam da je to važan dio danskog modela. Ne možete uzeti sustav “fleksigurnosti” i uspostaviti ga u Francuskoj u kojoj za to jednostavno nema pretpostavki. Dakle, postoji želja za sustavom ispregovarane fleksibilnosti i privremenog rada, na jednoj strani, i za treningom i osposobljavanjem radnika, s druge strane, što je klasična skandinavska stvar. Kod njih su sve radili sindikati, a važno je da su oni bili voljni igrati takvu ulogu, a igrali su je jer nije bilo alternativnih sindikata. Imali su monopol predstavljanja. Iznenadujuće je da u Španjolskoj i Italiji postoji korporativizam bez da postoje korporativističke institucije. To je prilično teško objasniti, pogotovo meni.

mali Levijatan: Znači li to da je pojavljivanje svojevrsnog europskog socijalnog modela nemoguće?

Phillipe C. Schmitter: Recimo samo kako će to biti jako teško. Ali, znate, usprkos tomu postoji fenomen korporativističkog ponašanja, tj. socijalnih paktova ili socijalnih ugovora. Do njih se dolazi pluralističkim interesnim strukturama, kao u Španjolskoj ili Portugalu. Znači, to se događa. Možda će se dogoditi u zemlji kao što je Francuska. Zasad to nije bilo moguće u Njemačkoj, što je jako zanimljivo. Nijemci imaju osnovnu korporativističku strukturu koju su koristili u prošlosti, ali se čini da je ne mogu koristiti u sadašnjosti. Postoje objašnjenja zašto je to tako, ali ja ih baš ne razumijem. Moje predviđanje je, kao što sam rekao, da će se korporativizam vratiti u tim državama. Hoće li to biti pomoću ljevice ili desnice, ne znam. Pretpostavljam kako će se raditi o lijevoj politici, ali u Danskoj je riječ o politici desne Vlade. To je uvijek bio genij korporativizma. Veže se uz socijaldemokraciju, ali njime se također mogu koristiti druge stranke i perspektive.

mali Levijatan: Ako će se vratiti, može li se pojaviti u novim i budućim članicama Europske unije?

Philippe C. Schmitter: (*smijeh*) Tu postoji neka loša atmosfera. Koliko znam, svaka od tih novih post-komunističkih demokracija ima nekakvo ekonomsko i socijalno vijeće, ili nešto slično. Dakle, o tome očito

postoji opća ideja u Poljskoj, Mađarskoj, Slovačkoj, Rumunjskoj itd. Ekstremni slučaj je Slovenija, gdje imaju Gornji dom koji se temelji na korporativističkom načelu. Čini se kao da svi hoće korporativistički tip strukture. Jedna poslije druge, sve vlade govore da žele socijalni pakt ili ugovor. Ali nitko ga ne dobije. Gotovo nijedno od tih vijeća ne funkcionira. Koliko ja razumijem situaciju, kada bi najavili nekakav socijalni pakt, to nije donijelo rezultate. Tu i tamo čujete neku glasinu o tome, ali ništa se ne događa. Najzanimljiviji slučaj, kojeg bi trebalo proučiti, bila bi Slovenija jer je ujedno i najekstremniji slučaj.

mali Levijatan: Njihov slučaj je prilično neobičan jer ne koriste udrugu poslodavaca, već gospodarsku komoru s obveznim članstvom i imaju stopostotnu pokrivenost kolektivnim pregovaranjem.

Philippe C. Schmitter: Tako je. To imaju i Austrijanci. Je li to bio dio jugoslavenske strukture, ili neke ranije, pa je preživjelo? Nema ničeg sličnog u drugim komadićima bivše Jugoslavije, ali pretpostavljam da se razlog krije u političkim događajima koji su nadjačali te institucionalne oblike.

mali Levijatan: Da, možda bi se i u Hrvatskoj dogodilo nešto slično da nije došlo do rata. Ali, vratimo se Europskoj Uniji. Mislite li da europski Ustav ima budućnost? Neki kažu da bi takav Ustav bio protiv duha Europske unije. Mislite da su francusko i nizozemsko odbijanje zapravo prikriveni blagoslov za Europsku uniju?

Philippe C. Schmitter: Najprije, postavlja se pitanje budućnosti tog specifičnog projekta, ali izgleda kako za njega nema budućnosti, da je mrtav. Ne može se manipulirati njime, a da se uzme samo jedan njegov dio. To je paket, neprobavljivo zapakirana stvar. Osim toga, trenutak nije bio dobro izabran. Još prije nego što se o njemu pregovaralo sam pisao sam kako je Ustav jako loša ideja i kako on Europskoj uniji ne treba. Europska unija ima kvazi-ustav uklopljen u niz ugovora, čak i ako su pojedini aspekti tih ugovora međusobno kontradiktorni. Definitivno, vrijeme za Ustav nije dobro odabrano, međutim, to ne znači da ga Europska unija u budućnosti neće dobiti. Koliko znam, niti jedna država nije donijela novi Ustav, ili napravila velike revizije postojećeg, bez velike krize, jedina iznimka bi mogla biti Švicarska. Obično se radi o ratnoj pobjedi ili porazu, ili se dogodi neka slična velika promjena. Primjerice, ako država postane neovisna onda morate imati novi Ustav, kao u Slovačkoj. To, međutim, ne vrijedi za Europsku uniju jer nije imala krizu, a ako je i bilo, nije bila

dovoljna velika. Neobično je da se radilo o očekivanoj krizi. Očekivalo se da će proširenje na istok učini postojeće institucije neodrživima. Moj odgovor je bio: u redu, ali čekajte da se to dogodi. Nemojte pokušati promijeniti pravila prije nego što istočne zemlje uđu u Europsku Uniju. To nije diskriminacija tih država, već je riječ o tome da trebate osjećaj hitnosti kako bi promijenili pravila. Nitko ne misli kako je Europska unija sada pod nekim doista velikim teretom, da će propasti ili da se razne ozbiljne odluke ne donose po postojećim pravilima. Ali, za mene, nema sumnje kako će proširenje na dvadesetpet ili dvadesetsedam članica u dužem roku stvoriti velike institucionalne probleme. Postojat će velik broj politika koje će velik broj zemalja članica trebati, ili će misliti kako ih žele, ali ih neće moći dobiti jer će postojati blokade pojedinih grupa država ili će te države tražiti specifičnu “naplatu” i usluge kako bi popustile. Mislim da je to za očekivati pa bi tek u takvoj situaciji trebalo početi razmišljati o Ustavu. Pričekajmo da stvar postane komplicirana. Onda se može, u sjeni tih problema, krenuti u redizajn institucija. Naravno, problemi će nastati tek mnogo nakon istočnog proširenja, nakon što te zemlje pronađu svoje mjesto. Kao što znate, istočnim zemljama je bilo dopušteno da slušaju što se događa na Ustavnoj konvenciji, ali ne može se pronaći nijedan aspekt Ustava kod kojeg su nove istočne članice imale ikakvog utjecaja, njihov doprinos je bio potpuno simboličan. Ustav je napisalo starih petnaest članica, što nikako nije dobar dogovor za nove članice. Dakle, mogu vam reći kada će Europskoj uniji trebati Ustav, iako to nužno ne znači da će ga zato tada i dobiti. Općenito gledajući, ono što se događa je da se Europska unija kreće od sustava ekonomske integracije prema sustavu političke integracije, prema instituciji koja će imati određenu razinu političke sposobnosti, a nitko ne zna točno koliko. Kada takva integracija postane nužna i stvori ozbiljnu krizu, tada će Ustav imati smisla, ali, opet, možda takav Ustav neće biti za svih dvadeset i pet članica. Moglo bi završiti s Ustavom koji će biti za neku manju grupu unutar Europske unije. Možda će oni zatim zaprijetiti ostalim članicama koje će shvatiti kako bi trebale činiti kompromise kako bi se pridružili grupi od deset ili dvanaest članica.

mali Levijatan: Prebacimo se na novu temu: tranzicija u novim demokracijama Istočne Europe. Vidite li u tom kontekstu budućnost za “tranzitologiju” i “konsolidologiju”? Mislite li da su te discipline bile uspješne u objašnjavanju iskustva istočnoeuropskih zemalja?

Philippe C. Schmitter: Da. Sve u svemu, opće kategorije i glavne pretpostavke o načinima tranzicije su se pokazale točnima. Uvijek je teško razjasniti individualne slučajeve. Kao što vjerojatno znate, mene

se veže uz određeni pristup tom problemu. Naravno, svaka tranzicija ima svoje specifične osobine, ali nikad nisam mislio da će tranzicija s komunizma biti potpuno drukčija od ostalih. Uvijek sam mislio da će svuda pokrenuti iste procese i, konačno, svuda stvoriti iste ishode. Ono što me iznenadilo, i što je posebno iznenadilo istraživače komunizma, jest brzina i potpunost te promjene. Kada o tome pričam s ljudima s kojima sam oko te problematike bio u polemici, čini se da je njihov odgovor uvijek nešto poput: "Pa, malo smo zaboravili na Europsku uniju". Tako se Europskoj uniji pripisuje sva zasluga. Kao da su imali kontračinjenični model. Imali smo pravo, ali smo zaboravili na Europsku uniju. Da nije bilo Europske unije, demokratska tranzicija bi bila mnogo teža, mnogo nasilnija i vodila bi u različitim slučajevima prema različitim ishodima. Čini se kako i dalje vlada slično mišljenje, ali ja mislim kako to nije istina. Uvjeren sam da je Europska unija bila vrlo važna. To je bio dio mojeg argumenta još na početku polemike. Ali, također sam uvjeren da je proces endogen. Da, Europska unija je bila korisna za neke grupe u tim zemljama. Sigurno je da nije smetala konsolidaciji, ali ishodi bi bili, ako ne identični, onda ugrubo slični, da nije bilo Europske unije kao svojevrsnog simbola i izvora fondova i izvora inspiracije i koječega drugoga. To je moje stajalište i ne vidim neki razlog zbog kojeg bi ga trebalo mijenjati. Jedino iznenađenje jest da se sve dogodilo toliko brže i toliko lakše nego što sam ja, ili bilo tko drugi, očekivao.

mali Levijatan: Spomenuli ste kako ste otpočeta tvrdili da je pristup korišten za Južnu Europu i Latinsku Ameriku uglavnom upotrebljiv i za Istočnu Europu. Mogu li politolozi iskoristiti taj pristup za neke tranzicije koje će se tek dogoditi, možda u Kubi ili u Kini?

Philippe C. Schmitter: Očito, pretpostavka koja se veže uz mene, i koju zasada nemam razloga odbaciti, jest da tranzicija pokreće iste procese i iste kalkulacije, samo što, naravno, postoji puno varijacija od jednog do drugog slučaja. Međutim, sada se trebam ograditi. Zaboravite Kinu na jedan trenutak. U slučaju Kube postoji poseban problem, a njegovo ime je Fidel Castro. To je režim koji se zove komunistički, ali je zapravo režim kulta ličnosti na n-tu potenciju. Jedna stvar koju znamo jest da je u zemljama s jako personaliziranim oblikom vladavine, kao na primjer u Rumunjskoj ili u mnogim latinoameričkim zemljama kao što je Nikaragva, promjena režima vrlo teška. Zbog toga možete te ljude maknuti s vlasti samo pomoću nasilja, a ionako u svim tim zemljama zato postoji neki oblik nasilne pobune protiv tih vladara. Fidel će vjerojatno ostati na vlasti dok ne umre jer, poznavajući njegov mentalitet, teško je zamisliti da će se povući u mirovinu, a opet,

nije nemoguće da će ga se uspjeti maknuti nekim inženjeringom. Međutim, općenito u takvim uvjetima, moć se nasljeđuje kroz obitelj. On ima brata, koji se čini malo zdraviji od njega, ali i on je prilično star, tako da situacija nije jednostavna. U slučaju Kine, postoji vladavina putem odbora. Čini se da će Kina slijediti ono što često zovemo obrascem preobrazbe kroz “nametanje”, tj. promjena će doći iznutra. Proces će biti, što je više moguće, kontroliran, a u nekim područjima su već počeli, razumije se, u ekonomiji. A primjera ima čak i u politici. Bio sam vrlo impresioniran kada sam bio u Kini. Stalno čujete priče o oblicima relativno otvorenih i kompetitivnih izbora na lokalnoj razini, kako na razini sela i općina počinju dozvoljavati elemente odgovornosti. Pitanje je može li se to kontrolirati pa kasnije postupno proširiti na čitave regije jer ovdje govorimo o milijunima ljudi. Kada je u pitanju broj stanovnika, jedinica lokalne vlasti u Kini može biti veća od nekoliko europskih zemalja zajedno. Moj predosjećaj je da će kineski model slijediti model “nametanja”. Takvi modeli možda nisu bili tako uspješni kao “paktiranje”. Ali, svejedno, bilo je mnogo slučajeva u kojima to jest uspjelo.

mali Levijatan: Posljednje pitanje. Što mislite o stanju političke znanosti u Istočnoj Europi? Vidite li da politička znanost uspijeva uhvatiti korak sa zapadnim tradicijama? Kako vidite razvoj discipline?

Philippe C. Schmitter: Morate razumjeti da nisam specijalist za Istočnu Europu. Dapače, često me oni koji jesu stručnjaci optužuju da nisam dovoljno informiran. Vjerojatno su u pravu. Neke zemlje poznajem bolje od drugih i očito je da postoje velike razlike između njih. Zemlje kao što su Mađarska ili Poljska imaju vrlo aktivne zajednice društvenih znanosti. Oni su sami sebe zvali sociolozima pa su postali politolozi ili politički sociolozi. Još prije komunizma bili su dobro obrazovani i orijentirani na empirijska istraživanja. Možda više nego ijedna druga zemlja, Poljska ima vrlo dugu tradiciju sistematskog društvenog istraživanja. Ali, ne mogu točno reći, čuju se razne priče. Jedan od najproblematičnijih slučajeva je Češka gdje ne samo da nije postojala politička znanost, nego su se politička znanost i sociologija smatrale subverzivnim zbog Češkog proljeća. Tako možete čuti priče o profesorima sociologije koji voze taksije. Međutim, fascinantno je kako se brzo stvari mijenjaju. Slučajno sam bio na osnivačkom sastanku Albanskog politološkog društva. Član sam tog društva i izdavačkog savjeta njihovog časopisa. Ovdje je riječ o dvadeset i osam politologa od kojih niti jedan još nema doktorat. Ali, eto, dvadeset i osam pametnih klinaca koji su na doktorskim studijima u tko zna koliko europskih zemalja i u Sjedinjenim Državama. Jedan je čak u Australiji, ili tako nešto. Ne znam

je li to svjesno ili je riječ o dostupnosti stipendija, ali ne obrazuju se svi na istom mjestu. Po meni, oni su jednako dobri doktorski studenti kao i svi drugi. Za boga miloga, ako mogu u Albaniji onda mogu bilo gdje! Jer Albanija je stvarno bila najgora.